
Review

Yeni Medya ve Toplumsal Etkileri: Facebook Üzerine Bir Araştırma

New Media Outlets and their Social Implications: A Study on Facebook

Turgay Yerlikaya^a

Sosyal Medya Ortamında Çekicilik ve Bağımlılık: Facebook
Üzerine Bir Araştırma

Yeliz Kuşay

İstanbul, 2013, Sel Beta Basın Yayım, 223 sayfa.

Gutenberg'den Zuckerberg'e değişen toplumsal yaşam örüntülerinin en temel parametresini teknoloji olarak okumak, teknolojiyi deterministik bir bakışla ele almamızı gerekli kılacaktır. Harold Innis ve McLuhan gibi kuramcıların tezlerine temel teşkil eden bu yaklaşım, tarihi değişimin temel dinamiğinin teknoloji olduğu iddiasındadır. Bu nedenle *Enformasyon Toplumunda* sosyolojik değişimlerin doğasına ilişkin yapılan analizlerin teknolojiden vareste olması pek de mümkün gözükmemektedir. Zira eğitimden çalışma hayatına, sosyal hayattan politik hayata kadar hemen her alanda hâkim olan teknoloji ve onun türevleri yaşamımızı her yönüyle kuşatmaktadır. Web 2.0 teknolojisine geçilmesiyle birlikte interaktif iletişime imkân tanıyan yeni medya türleri de bu kuşatmanın geldiği son noktayı ortaya koymaktadır. Yeliz Kuşay'ın doktora çalışması olan ve 2013 yılında Beta

^a Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Kişiler Arası İletişim Ana Bilim Dalı'nda doktora çalışmalarına devam etmektedir. Elektronik posta: yerlikayaturgay@gmail.com

Yayıncılık tarafından yayımlanan “Sosyal Medya Ortamında Çekicilik ve Bağımlılık: Facebook Üzerine Bir Araştırma” adlı eser de Facebook olarak bilinen yeni medya türünün yaşamımıza nasıl ve ne ölçüde temas ettiğini, bağımlılık değişkeniyle ele almaktadır.

Üç temel bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde, bir sosyal medya türü olan Facebook’un çekicilik ve bağımlılık yönleri kuramsal analizlere tabi tutulmakta ve çeşitli teoremler ışığında yorumlanmaktadır. Facebook’un ergen kullanıcılar üzerindeki etkilerinin ele alındığı ikinci bölüm, kullanıcıların bu yeni medya türünden kaynaklanan olumlu ve olumsuz sonuçları, Türkiye ve dünya ölçeğindeki karşılaştırmalı örnekleriyle ele almaktadır. Üçüncü bölümde ise belirli metodolojiler kullanılarak elde edilen araştırma bulgularının analizine yönelik çalışmalara yer verilmektedir.

Yazar, giriş bölümünde, Facebook’un arkadaşlık, eğlence, ünlüler ve gündem konusunda fikir paylaşımı gibi motivasyonlarla kullanıldığını ifade etmek suretiyle Facebook’un sosyo-psikolojik karakterine yönelik bir tahlil yapmaktadır. Bu tür çekici yönlerinin özellikle ergen kullanıcılarda ciddi bir *bağımlılık* yarattığı dikkate alınırsa birtakım önlemlerin alınması da gündeme gelecektir. Başta devlet ve STK’ların bu konuda ciddi çalışmalar yapmasını salık veren Kuşay, bağımlılık etkisinin azaltılmasına yönelik uyarılarda ve önerilerde bulunmaktadır. Dünyada çevrim içi olan ergen kullanıcıların yüzde 93’ünün 12 ve 17 yaş aralığında olduğu (s. 36) göz önünde bulundurulduğunda, genç kullanıcıların internet bağımlılığının mahiyetine ve engellenmesine yönelik çalışmaların varlığı daha da önem kazanacaktır. Sosyalleşme eksikliği diğer bir deyişle sosyalleşmenin doğasındaki değişiklik (sosyalleşmenin artık sanal âlemde olması) depresyon, sosyal fobi ve takıntılı olmak gibi özellikler internet bağımlılığını tetikleyen sebeplerin başında gelmektedir. İnternet kullanımına sınırlama getirememe, sosyal veya akademik zararlarına (derslerde başarısız olma) rağmen internet kullanımına devam etme ve internete ulaşımın kısıtlandığı durumlarda yoğun kaygı duyma, bağımlılığın temel belirtileri olarak kabul edilmektedir. Ergenlerin kendilerini birer aktör olarak kabul ettirme istekleri ve sosyal medyada arkadaş bulmaya dönük çabaların varlığı da sosyalleşmenin dönüşümüne dair bir tablo ortaya çıkartmakta ve bu tablo da geleneksel yapılarının na-

sıl çözüldüğüne yönelik önemli ipuçları barındırmaktadır. Ayrıca ergenlerin elektronik ortamlarda şiddete maruz kalması, pornografik öğelerin varlığı ve bir tüketici olmaya yönelik yoğun bildirimler, geleceğe yönelik endişeleri arttırmaktadır (s. 60). Facebook'un ve iletişim teknolojilerinin kişiliğin yeniden üretildiği bir mecra olduğuna değinen yazar, kullanımlar ve doyumlar yaklaşımının bu yeni medya türünü açıklamada elverişli bir kavramsal çerçeve oluşturduğu kanaatinde. Sosyal medya ortamlarında bireyin kendini ifşa etme, oyun oynama, farkındalık yaratma, arzularını ve isteklerini tatmin etmesinin oldukça kolay olması bu teoriye dayanak oluşturan etmenlerdendir.

Facebook çekiciliğinin ergen kullanıcılar üzerindeki etkisinin muhtelif yönleriyle ele alındığı ikinci bölüm, sanal mecraların olumlu ve olumsuz birtakım etkilerini ortaya koymaktadır. Eğitimin çeşitli alanlarında kullanılması, internetin ve özelde Facebook'un birer kamusal alan olarak varsayılması ve Facebook'un kısmi bir sosyalleşmeye aracı olması, olumlu etkileri olarak değerlendirilmektedir. Öte yandan mahremiyetin ortadan kalkması (s. 108), modern kapitalizmin makbul saydığı bir hedonist bireyciliğin teşviki, taciz ve şiddet olaylarının varlığı, yeni medya türlerinin önemli olumsuzlukları olarak göze çarpmaktadır. Bu tür olumsuzlukları engelleme adına neler yapılması gerektiği, başta aileler, STK'lar ve devlet olmak üzere tüm sosyal paydaşların üzerinde ayrıntılı biçimde düşüncekleri bir eylem planıyla ortaya koyulmaktadır (s. 120). Yazara göre, ergenlerin sorunlarına çözüm üretmek ve onların yaşam becerilerini arttırmak adına, yetişkin programlarına katılımlarının desteklenmesi onların başarılı bir gelecek üretmelerine zemin hazırlayacaktır (s. 121).

Çalışmanın istatistik veriler ışığında detaylandırıldığı üçüncü bölüm, Facebook çekicilik ve bağımlılık düzeyinin hangi temel motivasyonlarla artış gösterdiğinin açıklanmasına yönelik çalışmaları ihtiva etmektedir. Betimsel araştırma metodu kullanılarak yapılan çalışma, İstanbul'da bulunan bir lisede gerçekleştirilmiştir. Bağımlılık tanımından hareketle çalışma, Facebook'un ne amaçla kullanıldığı, ne kadar süre kullanıldığı, hangi duyuların tatmini için bu ortamlarda yer alındığı gibi sorulara cevap bulma arayışında olmuştur. Alınan cevaplar Facebook'un kişiye kendisini özgür-

ce ifade etme ve kimliğini oluşturma imkânı sunması, kendi ilgilerine ve görüşlerine destek bulabilecek bir ortamın tesisi, yalnızlık duygusunu yok etmesi ve eğlenceli olması yönündedir. Ayrıca Facebook'un, kullanıcıların video, müzik, resim paylaşmanın yanı sıra arkadaş edinme ya da arkadaşlarla iletişim kurmada vazgeçilmez bir araç olduğu düşüncesi çalışmanın bir diğer bulgusudur (s. 179). Facebook'u her şeye rağmen yeni bir ortam ve yeniliklere kapı açan bir mecra olarak yorumlayarak onu bir sosyalleşme alanı olarak görmek, hiç kuşkusuz üzerinde düşünülmesi gereken bir olgu olarak karşımızda durmaktadır.

Son dönemde ortaya çıkan yeni medya türlerinin etkisine ve mahiyetine yönelik çalışmalar her geçen gün sayısını arttırmaktadır. *Arap Baharı* ve *Gezi* gibi toplumsal hareketlerin etkisini arttırmaya dönük bir ortam işlevi gören yeni medyaların birer kamusal alan olup olmadıkları son dönemin en tartışmalı konularındandır. Fakat erken analizler ve toplumsal hareketlerin sonucuna yönelik romantik yorumlar çoğu zaman reel sosyolojinin sonuçlarıyla örtüşmemektedir. Yeliz Kuşay'ın değerlendirmeye konu olan bu çalışması istatistiki verileriyle alana katkı sunacak bir çalışma olsa da teorik temelleri yönüyle aydınlatıcı olmaktan uzaktır. Postman, McLuhan ve Baudrillard gibi teorisyenlerin ürettikleri tezleri oldukça yüzeysel ele alan yazar, ismi geçen düşünürlerin hangi sebeplerle birer teknoloji karşıtı/eleştirmeni olduklarını gözden kaçırmıştır. Küresel kapitalizmin evrensel yansımaları olarak kabul edeceğimiz yeni medya türlerinin yerel farklılıklara da konu olabileceğini düşündüğümüzde Türkiye'de özellikle teknoloji eleştirisi üzerine oluşmuş bir literatürün değerlendirme dışı tutulması, çalışmanın eksikliği olarak kabul edilebilir. Oysa küreselleşmeye rağmen kültürel farklılıkların hesaba katıldığı bir çalışma, Türkiye gibi bir coğrafyada yetişen ergenlerin hangi istekle ve kaygılarla bu mecralarda var olmak istediklerini daha analitik bir çerçeveye değerlendirecektir.